

РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Мета вивчення теми: ознайомлення із загальною характеристикою фінансової діяльності підприємства, основними показниками оцінки фінансово-економічних результатів діяльності підприємства, методикою їх обчислення та основними резервами підвищення ефективності виробничо-господарської діяльності підприємства.

План

1. Фінансові результати як критерій досягнення мети підприємства. Дохід підприємства та чинники, що впливають на його величину.
2. Поняття, різновиди прибутку та методика їх обчислення.
3. Розподіл прибутку підприємства.
4. Система показників рентабельності та методика їх визначення.
5. Шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства.

1. Фінансові результати як економічна категорія пов'язані з фінансуванням підприємств, в т.ч. з метою забезпечення принципів самоокупності та самофінансування. Відповідно до структури формування фінансових результатів розрізняють доходи, витрати, прибуток (збиток).

Дохід є основним джерелом покриття здійснених підприємством витрат та формування прибутку. Це один з найголовніших показників, що впливає на фінансовий стан підприємства.

Підприємство отримує доходи як від звичайної діяльності, так і в результаті надзвичайних подій.

Формування доходу від кожного з видів діяльності має свої особливості. Розглянемо порядок формування доходу від операційної діяльності підприємства.

Дохід підприємства від операційної діяльності складається з доходу від його основної діяльності та інших операційних доходів.

Основна діяльність підприємства пов'язана з виробництвом та збутом продукції і має забезпечувати отримання доходів, достатніх для відшкодування витрат виробництва й обігу та отримання певного прибутку.

Дохід від реалізації продукції (Дрп) визначається за формулою:

$$\text{Дрп} = Q * \text{Цр} , \text{ грн.},$$

де Q – обсяг виробництва продукції в натуральному виразі;

Цр – ціна реалізації одного виробу, грн.

Чистий дохід підприємства від реалізації продукції (Дч) визначається за формулою:

$$\text{Дч} = \text{Дрп} - \text{ПДВ} - \text{АП} - \text{Він} , \text{ грн.},$$

де ПДВ – сума ПДВ, яка була включена до складу доходу, грн.;

АП – сума акцизного податку, яка була включена до складу доходу від реалізації підакцизної продукції, грн.;

Він – інші відрахування з доходу (сума наданих покупцям знижок, вартість повернутих ними товарів та інші суми, що підлягають вилученню з доходу від реалізації), грн.

Під час операційної діяльності підприємство, крім доходу від реалізації продукції, отримує й інші операційні доходи. До таких доходів належать: отримана орендна плата за майно, надане у тимчасове користування іншим особам; дохід від зростання курсу валюти, якою володіє підприємство на банківських рахунках.

Доходи підприємства від іншої діяльності включають: дохід від участі в капіталі, інші фінансові та інші доходи.

До доходів від участі в капіталі відносять дохід, отриманий підприємством від здійснених ним інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться за методом участі в капіталі. Цей дохід має місце, коли прибуток, отриманий підприємством-об'єктом інвестування, не спрямовується на виплату дивідендів інвесторам, а залишається на його ж подальший розвиток. У такому разі відбувається зростання вартості інвестицій, здійснених підприємствами-інвесторами, пропорційно до їхніх часток у капіталі цього підприємства. Відповідна величина зростання вартості інвестицій, здійснених підприємством-інвестором, і є його доходом від участі у капіталі.

Дохід від участі в капіталі ($D_{ук}$) визначається як добуток чистого прибутку, отриманого асоційованим, дочірнім або спільним підприємством, на частку підприємства-інвестора у його статутному капіталі:

$$D_{ук} = K_i * П, \text{ грн.},$$

де K_i -- частка інвестицій підприємства-інвестора у статутному капіталі асоційованого (дочірнього, спільного) підприємства (у вигляді десяткового дробу);

П -- прибуток, отриманий асоційованим підприємством, грн.

Якщо ж асоційоване (дочірнє, спільне) підприємство зазнало збитків, вартість інвестицій, здійснених підприємствами-інвесторами, зменшиться пропорційно їхнім внескам до його статутного капіталу. При цьому підприємство-інвестор матиме втрати від участі в капіталі.

Якщо ж частка інвестицій підприємства до статутного капіталу іншого підприємства становить менш як 20% його обсягу, то доходи, отримані від таких інвестицій, відносять до інших фінансових доходів.

До інших доходів належать доходи, отримані підприємством від:

- реалізації необоротних активів і майнових комплексів, фінансових інвестицій;
- зростання курсу валюти, якою володіє підприємство на банківських рахунках (якщо валютні операції не пов'язані з основною діяльністю підприємства);
- безоплатно отриманих матеріальних і нематеріальних цінностей тощо.

2. Кінцевим позитивним результатом господарської діяльності будь-якого підприємства є прибуток. Прибуток визначається як перевищення доходів підприємства над його витратами.

Основними функціями прибутку є такі:

-- слугує мірилом, що дає змогу оцінити результати господарської діяльності підприємства;

-- є джерелом винагороди засновникам (власникам) підприємства. За показником прибутку визначається частка доходів засновників (власників) підприємства та розміри очікуваних дивідендів (для акціонерних товариств);

-- в умовах ринкових відносин прибуток є основним джерелом фінансування розвитку підприємства та вдосконалення його матеріально-технічної бази;

-- прибуток виступає критерієм доцільності під час схвалення господарських рішень на підприємстві;

-- прибуток є основним фінансовим важелем при формуванні надходжень до бюджету країни. Регулюючи розміри прибутку, що залишаються у розпорядженні підприємств, держава стимулює ділову активність підприємств.

На прибуток підприємства впливають різноманітні фактори, які можна розподілити на дві великі групи: зовнішні та внутрішні.

До зовнішніх факторів належать природні умови, державне регулювання цін, тарифів, відсотків, податкових ставок та пільг, штрафних санкцій тощо. Ці фактори не залежать від діяльності підприємства, але суттєво впливають на його прибуток.

Внутрішні фактори поділяють на виробничі та невиробничі. Виробничі фактори характеризують наявність та використання засобів і предметів праці, трудових та фінансових ресурсів. До невиробничих факторів належать постачальницько-збутова та природоохоронна діяльність, соціальні умови праці та побуту тощо.

Таким чином, основними шляхами збільшення величини прибутку підприємства в умовах ринкової конкуренції є зростання доходу за рахунок збільшення обороту продукції, зниження собівартості продукції, зменшення інших витрат.

З метою аналізу та забезпечення ефективного управління формуванням прибутку розрізняють такі види прибутку підприємства:

1. Маргінальний прибуток (Пм). Він є джерелом покриття всіх постійних витрат підприємства. Обчислюється так:

$$Пм = Дч - Взм, \text{ грн.},$$

де Дч -- чистий дохід підприємства, грн.;

Взм -- сума змінних витрат підприємства, пов'язаних з виробництвом реалізованої продукції, грн.

2. Валовий прибуток (Пв):

$$Пв = Дч - Срп, \text{ грн.},$$

де Срп - виробнича собівартість реалізованої продукції, грн.

3. Операційний прибуток, або прибуток від операційної діяльності підприємства (Поп):

$$Поп = Пв + Дін.о - Вадм - Взб - Він.о, \text{ грн.},$$

де Дін.о - інший операційний дохід, грн.;

Вадм - адміністративні витрати, грн.;

Взб - витрати на збут, грн.;

Він.о - інші операційні витрати, грн.

4. Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування (П зв.оп):

$$\text{Пзв.} = \text{Поп} + \text{Дуч} + \text{Дін.ф} + \text{Дін} - \text{Вук} - \text{Він.ф} - \text{Він},$$

грн.,

де Дуч - доходи підприємства від участі в капіталі, грн.;

Дін.ф - інші фінансові доходи, грн.;

Дін - інші доходи підприємства, грн.;

Вук -- втрати від участі в капіталі, грн.;

Він.ф -- інші фінансові втрати, грн.;

Він -- інші витрати підприємства, грн.

5. Прибуток від звичайної діяльності підприємства (Пзв.д). Величину податку на прибуток визначають, виходячи з суми прибутку від звичайної діяльності до оподаткування та діючої ставки податку на прибуток:

$$\text{Пзв.д} = \text{Пзв.} - \frac{\text{П зв.} * \% \text{ Пна приб.}}{\% 100}, \text{ грн.},$$

де % Пна приб.-- ставка податку на прибуток, %.

6. Чистий прибуток підприємства (Пч):

$$\text{Пч} = \text{Пзв.д} + \text{Дн.д} - \text{Вн.д} - \frac{(\text{Дн.д.} - \text{Вн.д}) * \% \text{ Пна приб. н.д}}{100\%}, \text{ грн.},$$

де Дн.д -- доходи від надзвичайної діяльності підприємства, грн.;

Вн.д. - витрати, пов'язані з надзвичайною діяльністю підприємства, грн.

3. Важливе місце у фінансовій політиці підприємства посідає розподіл та використання прибутку як основного джерела фінансування його інвестиційних потреб і задоволення економічних інтересів власників.

Основними принципами розподілу прибутку є такі:

-- прибуток, отриманий підприємством у результаті його господарської діяльності розподіляється між державою та підприємством як господарючим суб'єктом; частка прибутку, що надходить до держави, визначається встановленими законодавством ставками податку;

-- визначення напрямів використання прибутку, що залишається у розпорядженні підприємства, знаходиться у його компетенції.

Порядок розподілу та використання чистого прибутку, тобто прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків та обов'язкових платежів, фіксується у статуті підприємства.

В умовах ринкових відносин велике значення має обґрунтування співвідношень у спрямуванні прибутку на цілі виробничо-технічного розвитку, соціального розвитку, формування фінансового резерву, на виплати засновникам (власникам), дивіденди акціонерам тощо. Разом з тим, прибуток є джерелом сплати підприємством штрафних санкцій, здійснення відрахувань на

благодійні цілі, а також використовується для погашення кредитів, отриманих на інвестиційні цілі.

Формування власного резервного (страхового) фонду здійснюється на випадок різкого погіршення фінансового становища у результаті тимчасової зміни ринкової кон'юнктури, стихійних лих тощо.

Отже, можна виділити два етапи розподілу прибутку. Перший – це розподіл загального прибутку. На цьому етапі учасниками розподілу є держава і підприємство: кожний з учасників одержує свою частку прибутку. Істотне значення при цьому має податкова політика держави, щодо суб'єктів господарювання. Ця політика реалізується в сумі податків, що сплачується за рахунок прибутку, у визначенні об'єктів оподаткування, ставках оподаткування, порядку надання податкових пільг.

Другий етап – розподіл і використання чистого прибутку, що залишився в розпорядженні підприємства після здійснення платежів до бюджету.

4. Прибутковість підприємства вимірюється двома показниками -- прибутком і рентабельністю. Прибуток виражає абсолютний ефект без урахування використаних ресурсів. Тому для аналізу його доповнюють показником рентабельності.

Рентабельність -- це відносний показник ефективності роботи підприємства, котрий у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат (ресурсів). Рентабельність має кілька модифікованих форм залежно від того, які саме прибуток і ресурси (витрати) використовують у розрахунках.

Передусім виокремлюють рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу) і рентабельність продукції. Рентабельність інвестованих ресурсів (капіталу) обчислюється в кількох модифікаціях: рентабельність активів, рентабельність власного капіталу, рентабельність акціонерного капіталу.

1. Рентабельність активів (R_a) характеризує ефективність використання всього наявного майна підприємства та обчислюється за формулою:

$$R_a = \frac{Пзв}{K_a} * 100\% , \%$$

де $Пзв$ – прибуток від звичайної діяльності (чистий прибуток) підприємства за рік, грн.;

K_a -- середня сума активів за річним балансом, грн.

Обчислюючи цей показник, виходять як із загального (до оподаткування), так і з чистого (після оподаткування) прибутку. Єдиного методичного підходу тут не існує. Тому треба обов'язково зазначити, який саме прибуток узятو.

2. Рентабельність власного капіталу ($R_{вк}$) відображає ефективність використання активів, створених за рахунок власних коштів і розраховується за формулою:

$$R_{вк} = \frac{Пч}{K_{в}} * 100 \%$$

де $Пч$ -- чистий прибуток підприємства, грн.;

K_v – середня сума власного та прирівняного до нього капіталу підприємства, грн.;

3. Рентабельність акціонерного капіталу ($R_{ак}$) свідчить про верхню межу дивідендів на акції та обчислюється так:

$$R_{ак} = \frac{Пч}{K_{ст}} * 100 \% ,$$

де $K_{ст}$ -- статутний капітал (номінальна вартість проданих акцій), грн.

Цей показник можна обчислювати також як рентабельність акціонерного капіталу від звичайних акцій. Тоді з прибутку віднімають фіксовані дивіденди на привілейовані акції, а зі статутного капіталу -- номінальну вартість цих акцій.

2. Рентабельність продукції ($R_{п}$) характеризує ефективність витрат на її виробництво і збут. Вона визначається за формулою:

$$R_{п} = \frac{П_{рп}}{С_{рп}} * 100 \% ,$$

де $П_{рп}$ — прибуток від операційної діяльності за певний період, грн.;

$С_{рп}$ -- повна собівартість реалізованої продукції, грн..

Рентабельність продукції можна обчислювати також як відношення прибутку до обсягу реалізованої продукції. Саме в такому вигляді цей показник використовується в зарубіжній практиці.

У багатомономенклатурному виробництві поряд з рентабельністю всієї продукції обчислюється також рентабельність окремих її різновидів. Рентабельність одного виробу (P_i) розраховується за формулою:

$$P_i = \frac{Ц_i - C_i}{C_i} * 100 \% ,$$

де $Ц_i$, C_i -- відповідно ціна й повна собівартість i -го виробу, грн.

Можна сказати, що показники рентабельності завжди будуються за однаковим принципом: рентабельність дорівнює прибуток поділити на певний, обраний для оцінки, показник діяльності та помножити на 100%.

5. Ефективність виробництва — це комплексне відбиття кінцевих результатів використання засобів виробництва й робочої сили (працівників) за певний проміжок часу.

Визначальною ознакою ефективності (продуктивності) може бути необхідність досягнення мети виробничо-господарської діяльності підприємства (організації) з найменшими витратами суспільної праці або часу.

Основними шляхами підвищення ефективності діяльності підприємства є:

1. Вдосконалення технології виготовлення продукції. За принципом ланцюгової реакції технології спричиняють суттєві (нерідко докорінні) зміни в технічному рівні та продуктивності технологічного устаткування, методах і формах організації трудових процесів, підготовці та кваліфікації кадрів тощо.

2. Використання сучасного високопродуктивного устаткування. й належної організації його ремонтно-технічного обслуговування.

3. Економне використання матеріалів та енергія. Вони позитивно впливають на рівень ефективності діяльності, якщо розв'язуються проблеми ресурсозбереження, зниження матеріаломісткості та енергоємності продукції, раціоналізується управління запасами матеріальних ресурсів і джерелами постачання.

4. Формування оптимальної товарної політики підприємства. Самі продукти праці, їхня якість і зовнішній вигляд, дизайн також є важливими чинниками ефективності діяльності суб'єктів господарювання. Суб'єкт діяльності має стежити за тим, щоб не виникало будь-яких організаційних та економічних перешкод між виробництвом продукції та окремими стадіями маркетингових досліджень.

5. Підвищення ділової активності працівників. Ділові якості працівників, підвищення продуктивності їхньої праці багато в чому зумовлюється дійовим мотиваційним механізмом на підприємстві, підтриманням сприятливого соціального мікроклімату в колективі.

6. Вдосконалення системи управління підприємством. Єдність трудового колективу, раціональне делегування відповідальності, належні норми керування характеризують добру організацію діяльності підприємства, а отже, вищий рівень ефективності будь-якої складної виробничо-господарської системи.

7. Вдосконалення методів праці. Постійне вдосконалення методів праці передбачає систематичний аналіз стану робочих місць та їхню атестацію, підвищення кваліфікації кадрів, узагальнення та використання нагромадженого на інших підприємствах (фірмах) позитивного досвіду.

8. Державна економічна й соціальна політика. Вона істотно впливає на ефективність суспільного виробництва. Основними її елементами є: а) практична діяльність владних структур; б) різноманітні види законодавства (законотворча діяльність); в) фінансові інструменти (заходи, стимули); г) економічні правила та нормативи (регулювання доходів і оплати праці, контроль за рівнем цін, ліцензування окремих видів діяльності); д) ринкова, виробнича й соціальна інфраструктури; е) макроекономічні структурні зміни; є) програми приватизації державних підприємств (організацій); ж) комерціалізація організаційних структур невиробничої сфери.

9. Ринкова інфраструктура. Безпосередній вплив на результативність діяльності підприємств справляє належний розвиток виробничої інфраструктури (комунікацій, спеціалізованих інформаційних систем, транспорту, торгівлі тощо). Вирішальне значення для ефективного розвитку всіх структурних елементів економіки має і наявність широкої мережі установ соціальної інфраструктури.

Отже, проблема ефективності виробництва є надзвичайно актуальною на сьогодні. Тільки при забезпеченні більш високої ефективності господарської діяльності підприємства України зможуть стати конкурентоспроможними як на вітчизняному так і на зовнішньому ринку товарів та послуг.

Висновки

Таким чином, основою отримання фінансово-економічних результатів виступають доходи підприємства – сума збільшення активів або зменшення зобов'язань, яка призводить до збільшення власного капіталу підприємства. В економічній практиці під доходами розуміють грошову виручку, отриману підприємством в календарному періоді від всіх видів діяльності.

Прибуток як економічна категорія відображає перевищення доходів над витратами підприємства та включає частину доходів, що залишаються після відшкодування витрат на всі види діяльності підприємства. Прибуток – це різновид фінансово-економічного результату, який може також утворюватися у вигляді збитків.

Важливе місце у фінансовій політиці підприємства посідає розподіл прибутку. Виділяють два етапи розподілу прибутку. Перший – це розподіл загального прибутку. На цьому етапі учасниками розподілу є держава і підприємство: кожен з учасників одержує свою частку прибутку. Другий етап – розподіл і використання чистого прибутку, що залишився в розпорядженні підприємства після здійснення платежів до бюджету.

Відносним показником прибутковості роботи підприємства є рівень рентабельності, котрий у загальній формі обчислюється як відношення прибутку до витрат (ресурсів). Рівень рентабельності має кілька модифікованих форм залежно від того, які саме прибуток і ресурси (витрати) використовують у розрахунках.

Підвищення результативності діяльності підприємства залежить від технології виготовлення продукції, продуктивності устаткування, ділової активності працівників, клімату в організації та від багатьох інших факторів. Підприємство повинно враховувати всі фактори та само вирішувати той шлях підвищення ефективності своєї діяльності, який є найдоцільнішим в конкретній ситуації та в конкретний момент часу за певних умов.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає зміст фінансової діяльності підприємства?
2. Назвіть основні показники оцінки фінансових результатів діяльності підприємства?
3. Які функції виконує прибуток в ринковій економіці?
4. В чому полягає суть і значення доходу підприємства?
5. Назвіть основні напрями розподілу чистого прибутку підприємства?
6. Яким чином визначається чистий дохід, валовий прибуток та прибуток від звичайної діяльності підприємства?
7. Назвіть показники рентабельності діяльності підприємства. За якими формулами вони визначаються?
8. Назвіть основні шляхи підвищення ефективності діяльності підприємства в умовах ринкової економіки.

Рекомендована література

1. Блонська В.І., Васильців Т.Г., Грпнкевич С.С., Заярна Н.М. та ін. Економіка підприємства: теорія і практикум (За редакцією доц.. Міщенко Н.Г., доц.. Ященко О.І.): Навчальний посібник. -- Львів: „Магнолія 2006”, 2008, С. 445 -- 473.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>
4. Економіка підприємства: навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / В.В. Краснова, І.О. Ахновська, М.В. Бандура та ін.; за заг. ред, В.В. Красної. – Донецьк: ДонНУ, 2012, С. 383 -- 440.
5. Ковальчук І.В. Економіка підприємства: Навч. посіб. – К.: Знання, 2008. – (Вища освіта ХХІ століття), С. 474 – 513.
6. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/>
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 15 „Дохід” ", затверджене Наказом Міністерства фінансів України № 290 від 29.11.99р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/>
8. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України №73 від 07.02.2013р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/>
9. Скибінська З. М. Економіка та організація виробництва: Навч. посіб / З.М. Скибінська, Т.Г. Гринів. – К.: Знання, 2012, С. 151 – 174.